

PETROS VRAILAS-ARMENES

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ
ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΤ'Α Α.
FOUILLÉE

Petros Vrailas-Armenes
Η φιλοσοφία του
Σωκράτους κατά Α. Fouillée

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=34283192

Η φιλοσοφία του Σωκράτους κατά Α. Fouillée:

Содержание

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	4
Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ	19
ΒΙΒΛΙΟΝ Α'.	24
Κонец ознакомительного фрагмента.	40

Petros Vrailas-Armenes

Η φιλοσοφία του

Σωκράτους κατά Α. Fouillée

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Εκ των ολίγων λέξεων, ας προετάξωμεν των προ δύο ετών δημοσιευθεισών διατριβών περί της κατά Α. Fouillée Φιλοσοφίας του Πλάτωνος, γνωστόν γίνεται, και πόσην υψηλήν θέσιν ήδη κατέχει ο νέος ούτος καθηγητής μεταξύ των ιστορικών της Ελληνικής φιλοσοφίας, και ότι, εκτός του προμνησθέντος σοφού και καλού έργου, και έτερον φιλοπόνημα αυτού περί Σωκράτους, θεωρουμένου προ πάντων ως μεταφυσικού, εβράβευσεν η εν Παρισίοις των ηθικοπολιτικών επιστημών Ακαδημία. Ίνα δε καταδείξωμεν πόσον το θέμα τούτο του ακαδημαϊκού διαγωνίσματος είναι σπουδαίον καί τινι τρόπω ανέπτυξεν αυτό ο κ. Fouillée διά του διτόμου συγγράμματος, ου την ακριβή και σύντομον ανάλυσιν έχει ο αναγνώστης εν τη επομένη διατριβή, επιτραπήτω ημίν ν' αναφέρωμεν χωρία τινά της εκθέσεως ην περί αυτού υπέβαλεν εις την Ακαδημίαν ο του φιλοσοφικού τμήματος εισηγητής κ. Vacherot, και ήτις εγένετο δεκτή παμψηφεί και άνευ

αντιρρήσεων. «Αρκεί να είναι τις ενήμερος των καθ' ημάς ιστορικών μελετών, λέγει ο κ. Vacherot, ίνα πεισθή ότι σπουδαίον κενόν υπήρχεν εν τη ιστορία της Ελληνικής φιλοσοφίας. Ο Πλάτων, ο Αριστοτέλης, οι Αλεξανδρινοί εγένοντο διαδοχικώς αντικείμενον επιπόνων και σοφών ερευνών· αλλ' ο φιλόσοφος όστις, κατά την μαρτυρίαν της ιστορίας, έδωκε την πρώτην ώθησιν εις την μεγάλην φιλοσοφικήν κίνησιν ήτις άρχεται διά του ελέγχου των σοφιστών και τελευτά δια των Αλεξανδρινών, ο Σωκράτης, διέμενε *μυστήριον*, εάν ουχί κατά τον βίον και την στολήν αυτού, τουλάχιστον κατά την διδασκαλίαν και ιδίως, το υψηλότερον και βαθύτερον μέρος αυτής, την μεταφυσικήν. Ήτο άρα απλούς αντίπαλος των σοφιστών αντιτάσσων μετριόφρονα αλλ' ασφαλή μέθοδον εις τας επιδείξεις της ψευδούς αυτών διαλεκτικής και της απατηλής ρητορικής των, και ανασκευάζων δι' αταράχου ορθονοίας τας εκ παρανοήσεων λογομαχίας και παραδοξολογίας αυτών; ήτο μόνον σοφός ελεγκτής της κουφότητος και αεικινησίας της τότε Αθηναϊκής κοινωνίας διδάσκων δια του βίου και του θανάτου αυτού την εν τη αρετή ειρήνην της συνειδήσεως, μέγας ηθικολόγος αναγαγών εις την μελέτην του ανθρώπου και εις την των ηθών επιστήμην την φιλοσοφίαν αποπλανηθείσαν έως τότε διά της οιηματικής προσπαθείας της καθολικής εξηγήσεως του παντός ή, τέλος, παρά τα αναντίρρητα τούτα πλεονεκτήματα, έχει ο Σωκράτης και ανωτέραν, ει και ήττον φανεράν, αξίαν,

ως μεταφυσικός, διδάξας, και κατά την υψηλήν ταύτην θεωρίαν, τον Πλάτωνα, τον Αριστοτέλην και αυτούς τους στωικούς; . . . Πρόβλημα τόσον μάλλον δύσκολον, όσον ο Σωκράτης ούτε ένα στίχον έγραψε περί της διδασκαλίας του, ην διέσωσαν ημίν ποικίλαι και ενίοτε αντιφατικά μαρτυρία, και εισέτι τόσω σκοτεινόν, μετά τοσαύτας περί της Ελληνικής φιλοσοφίας μελέτας, ώστε η ζήτησις της μεταφυσικής του Σωκράτους παρίσταται και την σήμερον εις το πνεύμα εμβριθών και σοφών τινων κριτικών ως ιστορική παραδοξολογία. – Μετά το διαγώνισμα, ο εκλήθητε να δικάσητε, η παραδοξολογία αύτη απέβη σαφής και αναντίρρητος αλήθεια. Ο μεταφυσικός, τέλος, εφάνη, διεσκεδάσθη η ιστορική πρόληψις καθ' ήν ο Σωκράτης δεν ήτο ή διαλεκτικός και σοφός ηθικολόγος, και ευρίσκομεν εν αυτώ αληθή και μέγαν μεταφυσικόν και τον πατέρα πασών των τοσούτων μεταφυσικών σχολών αίτινες πληρούσι την δευτέραν και αυτήν την τρίτην περίοδον της ελληνικής φιλοσοφίας». Λαλών δε περί του βραβευθέντος πονήματος επιλέγει ο εισηγητής· «Ενοήσαμεν πόσον υψηλόν άμα δε και βαθύ είναι το πνεύμα του συγγραφέως, τολμηρόν και στερεόν εν ταυτώ, αυστηρόν και αποδεικτικόν κατά τας αναλύσεις και επικρίσεις, και αποφασιστικόν κατά τα συμπεράσματα. . . . Καίπερ μετ' αυστηράς προσοχής, και, δυνατόν ειπείν, μετά δυσπιστίας εξετάσαντες το έργον του, ουδέποτε εύρομεν αυτόν επί παρανοήσει ή επί ανακριβεία επιλήψιμον, και αν ενίοτε η ερμηνεία αυτού υπερτείνει τα

όρια του γράμματος, είναι σχεδόν πάντοτε πιστή εις το πνεύμα και την ουσίαν της σωκρατικής διδασκαλίας . . . και ου μόνον αποδίδει εις τον Σωκράτην παν ό,τι τω ανήκει, αλλά καταδείξας αυτόν αληθή διδάσκαλον του Πλάτωνος και του Αριστοτέλους και αληθή αρχηγέτην πάσης της μέχρι της σήμερον πνευματικής φιλοσοφίας, ουδέν αφαιρεί της πρωτοτυπίας των αμέσων μαθητών αυτού, και ανευρίσκων εν τη μεθόδω και διδασκαλία του Σωκράτους την ρίζαν των υψηλών θεωριών του Πλάτωνος καταδεικνύει ουχ ήττον σαφώς πού τελειώνει το έργον του διδασκάλου και άρχεται το του περικλεούς μαθητού εν τη κοινή επεξεργασία της μεγάλης μεταφυσικής ήτις φέρει τούτου το όνομα».

Ενομίσαμεν λοιπόν ότι εις συμπλήρωσιν και διαφώτισιν των περί Πλάτωνος διατριβών ωφείλομεν και του δευτέρου τούτου έργου του κ. Fouillée να επιχειρήσωμεν την ανάλυσιν, κατά την αυτήν μέθοδον καθ' ήν και το πρώτον εξεθέσαμεν, εξάγοντες και τούτου την ουσίαν εκ των πλουσιωτάτων αναπτύξεων εν αίς, διά προσεκτικής μελέτης και παραθέσεως των κειμένων, δι' αυστηράς και οξυδερκούς κρίσεως και ενίοτε δι' ελλόγων και πιθανωτάτων εικασιών, όλον καταφαίνεται το μεγαλείον του δαιμονίου πνεύματος του μεγάλου τούτου διδασκάλου και ενδόξου μάρτυρος της φιλοσοφικής αληθείας, ώστε δυνατόν ειπείν, ότι, εν ώ μέχρι τούδε είχομεν κομψάς και μάλλον ή ήττον ακριβείς προτομάς του Σωκράτους, μόνον διά της θαυμαστής τέχνης του νέου τούτου κριτικού

πλήρης και έρρυθμος και τηλαυγής ο ανδριάς αυτού απεκαλύφθη. Ποία ήτο η κατάστασις του ελληνικού πνεύματος, και ιδίως της εν Ελλάδι φιλοσοφίας, ότε ανεφάνη ο Σωκράτης, τίνι τρόπω η διδασκαλία αυτού συνάπτεται προς τας προηγουμένας σχολάς, ποία η δι' αυτού εισαχθείσα νέα μέθοδος και νέα αρχή, πόσον αύται ήσαν γόνιμοι, πώς παρήγαγον τας επομένας του Πλάτωνος και του Αριστοτέλους λογικάς, ηθικάς και μεταφυσικάς θεωρίας, και οποίαν εξήσκησαν επί της αρχαίας, της μέσης και της νέας φιλοσοφίας επιρροήν μέχρι των καθ' ημάς χρόνων, πάντα ταύτα εκτίθενται σαφώς και ευμεθόδως εν τω περί ου ο λόγος πονήματι, και συγκεφαλαιούνται μετά θαυμαστής ακριβείας και συντομίας εν τω συμπεράσματι αυτού. Προτιθέμενοι να προσφέρωμεν εις τους εραστάς της φιλοσοφίας οιονεί την μικρογραφίαν της μεγάλης ταύτης εικόνας, επροσπαθήσαμε ουδέν ήττον και ευκρινώς να διαγράψωμεν τα διάφορα αυτής μέρη, και ζωηρούς να διατηρήσωμεν εν εκάστω αυτών τους κυρίους χαρακτήρας, όπως εκ πρώτης επιβολής κατίδη ο αναγνώστης το τε σύνολον και τα καθ' έκαστα, και ευκολώτερον εγχαράξη εν τη μνήμη το ουσιώδες εξαγόμενον της ιστορικής ταύτης ερεύνης, ως οδηγόν αλάνθαστον εις τας περαιτέρω μελέτας.

Αν πάσα η προ του Σωκράτους φιλοσοφία εν Ελλάδι ανάγεται, κατά τον Ρίττερ, εις την διά του μηχανισμού ή διά του δυναμισμού εξήγησιν των *φαινομένων του κόσμου*, και αν εις την μηχανικήν ή φυσικήν δύναμιν ο Σωκράτης

αντικατέστησε την αρχήν του τελικού αιτίου, ήτοι την έννοιαν του προς ον όρου εκάστου όντος ή του αγαθού αυτού, εξηγών ούτως, ως λέγει ο ημέτερος συγγραφεύς, και αυτήν την ύπαρξιν του κόσμου διά της αγαθότητος αυτού, επόμενον ήτο να επιδοθή εις την ακριβή ζήτησιν του τέλους τούτου και εις τον θετικόν αυτού προσδιορισμόν, και πιστεύων ότι παν το οπωσδήποτε υπάρχον πρός τι τέλος υπάρχει, και ότι το τέλος τούτο είναι το αγαθόν αυτού, ν' ανέλθη, ένθεν μεν εις την έννοιαν του θέτοντος το τέλος τούτο ως νόμον των όντων, ένθεν δε εις την αρμονίαν και την ενότητα των καθ' έκαστα τελών εν τινι ανωτάτω τέλει και υψίστω αγαθώ, προς ο τείνει ο κόσμος, τουτέστιν, εν τη αρχή της τελεότητας να συμπεριλάβη και την αρχήν της αιτιότητας, διότι μόνος ο ποιών δύναται και να ορίση το τέλος του ποιουμένου, και εξ αμφοτέρων των αρχών τούτων ν' ανυψωθή εις την έννοιαν του Θεού και της επί του κόσμου προνοίας του, ό εστιν εις αυτόν τον κολοφώνα της μεταφυσικής επιστήμης. Γνωστόν δε είναι ότι εκ των δύο τούτων αρχών συνίσταται η κατά Λεϊβνίτιον αρχή του αποχρώντος λόγου, δηλ. αυτός ο λόγος, ο εξηγών την ύπαρξιν και τον νόμον των όντων. Εκ τούτου έπεται ότι και η τρίτη λογική αρχή, ή της ταυτότητος ή της αντιφάσεως καλουμένη, και μεταξύ των δύο άλλων ισταμένη, και έτι μάλλον συνάπτουσα αυτάς προς αλλήλας, είναι αναγκαία αυτών συνέπεια, διότι αν αίτιον και τέλος υπάρχει παντός υπάρχοντος, άρα ταύτα δεν δύνανται να

ἦναι ἄλλως ἢ ὡς εἶναι, δεν δύνανται δηλαδή ἐν ταυτῷ
καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ νὰ ἦναι καὶ νὰ μὴ ἦναι. Ἐντεῦθεν
καὶ ψυχολογικὴ θεωρία εἰσδύουσα εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ
ἀνθρωπίνου πνεύματος, εἰς αὐτὸ τὸ ἀγιαστήριον τοῦ
λόγου, καὶ λογικὴ, διὰ τῆς ἀρχῆς τῆς ταυτότητος καὶ τοῦ
συνδυασμοῦ τῶν αἰτίων, μέσων καὶ τελῶν, παράγουσα
καὶ τὴν εἰς γένη καὶ εἶδη κατὰταξιν, καὶ τὸν ὀρισμὸν,
καὶ τὸν ἐξαγωγικὸν καὶ ἐπαγωγικὸν συλλογισμόν, καὶ
κακολογία ταυτίζουσα τῷ ἀγαθῷ τὸ καλόν, καὶ θεοσοφικὴ
διδασκαλία καθαρωτάτη, καὶ ἠθικὴ προαγγέλλουσα καὶ
παρασκευάζουσα διὰ τῶν ἀνθρωπίνων μέσων τὴν θείαν
ἠθικὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ συνεπάγουσα καὶ εἰς εαυτὴν
υποτάσσουσα καὶ τὴν τῶν νόμων καὶ τῶν πολιτειῶν
ἐπιστήμην, υπαγορεύουσα δὲ πлагίως καὶ τὴν ἐπιστήμην
τοῦ καθολικοῦ τῆς ἀνθρωπότητος προορισμοῦ, ἥτοι τὴν
φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας. Καὶ οὕτω καθοράται πῶς μία
μεγάλῃ ἀλήθεια, ἣν πρῶτος ἀνεκάλυψεν ὁ Σωκράτης,
δύναται νὰ γεννήσῃ πάσας τὰς ἄλλας, μεθ' ὧν συνδέεται
ἀναποσπάστως, πῶς ἐν τῇ μικρᾷ ἐκείνῃ γωνίᾳ τοῦ κόσμου
ἣν κατῴκουν οἱ ἐνδοξοὶ πρόγονοι ἡμῶν ἐτέθησαν αἱ βάσεις
ἐφ' ὧν ἀνήγειραν οἱ αἰῶνες τὸ μεγαλοπρεπὲς οἰκοδόμημα
πάσης τῆς μετέπειτα ἐπιστήμης, καὶ πόσω δίκαιος ἦτο ὁ
χρησμός ὁ ἀναγνωρίσας τὸν Σωκράτην α ν δ ρ ὡ ν α π ἄ ν
τ ω ν σ ο φ ῶ τ α τ ο ν.

Καὶ τῶνόντι τι ἄλλο προτίθεται νὰ μελετήσῃ καὶ διδάξῃ
πάσα φιλοσοφία εἰμὴ τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος,

τας σχέσεις αυτού προς την ύλην, τον ποιητήν του ανθρώπου και του κόσμου, την επ' αμφοτέρων πρόνοιαν αυτού, τους νόμους της διανοίας κατά τε την εύρεσιν και απόδειξιν του αληθούς και την ποίησιν του καλού, τους νόμους της θελήσεως κατά την πράξιν του αγαθού από του ατόμου, της κοινωνίας, της ανθρωπότητος; Και προς τι πάσαι αι άλλαι επιστήμαι, εάν δεν ηξεύρωμεν τι είμεθα, πόθεν ερχόμεθα, πού τείνομεν, πώς νοούμεν, τι οφείλομεν να πράξωμεν; Και ποία άλλη επιστήμη δύναται να μας διδάξη πάντα ταύτα ειμή η διά της εσωτερικής παρατηρήσεως επιστήμη του πνεύματος, αν μόνον το πνεύμα γνώσκη τα του πνεύματος; και δεν είναι τωόντι, γελοία η οίησις των θετικολόγων, οίτινες καταργούντες αυθαιρέτως πάσαν μεταφυσικήν περιορίζουν την επιστήμην εις την γνώσιν των αισθητών φαινομένων και της αναγκαίας αυτών διαδοχής, υπαγορεύουσι την συζήτησιν των πρώτων αιτίων και των ανωτάτων τελών, ό εστιν αυτήν την φιλοσοφίαν, και εις ταύτην προσπαθούσι ν' αντικαταστήσωσι μόνας τας θετικάς λεγομένας επιστήμας, εν ώ και η πρώτη βάσις των επιστημών τούτων, το αισθητόν φαινόμενον, μόνον διά της ψυχολογίας νοείται, και την μέθοδον αυτών μόνη η λογική παράγει και εγγυάται και γονιμοποιεί, και τας θεμελιωδεστέρας εννοίας, της δυνάμεως, του νόμου, του απείρου τόπου και χρόνου, ων ποιούνται χρήσιν κατά πάσαν στιγμήν, μόνον παρά της επιστήμης του πνεύματος λαμβάνουσα διότι δι' αυτής μόνον γινώσκονται

και εξακριβούνται;

Την αρχήν της τελεότητος ο Σωκράτης εθεώρει έμφυτον εν τω πνεύματι και εντεύθεν η *μαιευτική μέθοδος*, ην πρώτος επίσης μετεχειρίσθη, και εφήρμοσε θαυμασίως εις πάντα τα υπ' αυτού μελετηθέντα ζητήματα. Η μαίευσις υποθέτει την εγκυμοσύνην και η ψυχή εγκυμονεί, ουχί διακεκρυμμένας και διατετυπωμένας επιστημονικάς ιδέας, αλλά καθολικάς τινας αρχάς, αίτινες δι' αυτό *τούτο μένουσιν απροσδιόριστοι και άκαρποι ει μη γονιμοποιηθώσι* διά της εφαρμογής αυτών εις τα εντός και εκτός ημών παρατηρούμενα γεγονότα. Γινώσκομεν λ. χ. ότι παν το υπάρχον προς τι τέλος υπάρχει, αλλά ποίον το ειδικόν τέλος τούτου ή εκείνου του όντος, τούτο δεν δύναται να μας διδάξη η *καθολική και απόλυτος αρχή της τελεότητος*, αλλ' η *προσεκτική και έλλογος παρατήρησις* είτε των εν ημίν είτε των εκτός ημών. Διά της ελλόγου τούτης παρατηρήσεως διακρίνομεν την διάφορον φύσιν των όντων, και επομένως τα τέλη αυτών, κατανοούμεν την σχετικήν τούτων αξίαν, πώς δηλαδή τα κατωτέρω τέλη *υπηρετούσιν* ως μέσα προς τέλη ανώτερα, και τούτα πάλιν προς άλλα, και ούτω σχηματίζομεν την λογικήν και ηθικήν εν ταυτώ διαίρεσιν, ήτοι κατάταξιν των όντων εις είδη και γένη, αλλά άλλων ευρύτερα και περιεκτικώτερα, και εκ της κατατάξεως τούτης ο ορισμός, ο εκ της φύσεως *του γένους* και της *διαφοράς του είδους* συνιστάμενος, και ο εξαγωγικός συλλογισμός, ο διά της υπαγωγής του ατόμου εις το είδος,

ἡ τούτου εἰς τὸ γένος, ἡ τοῦ γένους εἰς ἄλλο ευρύτερον, δηλαδή, διὰ τινος μέσου ὁρου συνάπτοντος ἄλλον ἐλάσσονα πρὸς τινὰ μείζονα, ἀποδεικνύων τὴν φύσιν ἐκείνου, διότι ὅ,τι ἀληθεύει περὶ τοῦ γένους ἀληθεύει *ἐξ ἀνάγκης* καὶ περὶ τοῦ εἶδους καὶ περὶ τοῦ ἀτόμου, καθὼς, ἐπὶ ἀφηρημένων ἐννοιῶν, ἐκ τῆς γενικῆς ἀρχῆς ἀποδεικνύεται ἡ ἀλήθεια τῆς ἐιδικῆς συνεπειᾶς. Καὶ αὕτη μὲν εἶναι ἡ διὰ τοῦ ἐξαγωγικοῦ συλλογισμοῦ μαίευσις τοῦ πνεύματος. Ἡ δὲ διὰ τοῦ ἐπαγωγικοῦ εἶναι ἡ *ἀπὸ τῶν ἐπὶ μέρους ἀνοδος* εἰς τὰ καθόλου, ὅ ἐστιν εἰς τὰ γένη καὶ τὰς γενικάς ἀρχάς, διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῶν εἰς τὰ καθ' ἕκαστα κοινῶν χαρακτήρων, καὶ τῆς γενικεύσεως ἥτοι τῆς στενώσεως αὐτῶν ἐν τινὶ γενικῇ ἐννοίᾳ ἢ ἀρχῇ, ἐξ ἧς πάλιν ἡ κατὰ τάξιν, ὁ ορισμός καὶ ἡ ἐξαγωγή, ὥστε ἡ κατιούσα αὕτη διαλεκτικὴ προϋποθέτει πάντοτε τὴν ἀνιούσαν, εἴτε διὰ τοῦ πνεύματος ποιουμένην, εἴτε προϋπάρχουσαν ἐν τῇ φύσει αὐτοῦ καὶ τοῦ κόσμου. Δὲν εἶναι δὲ τοῦ παρόντος νὰ ἀποδείξωμεν, ὅτι καὶ ὁ ἐπαγωγικὸς καὶ ὁ ἐξαγωγικὸς συλλογισμὸς, εἰς τὸν αὐτὸν ἀναγόμενοι συλλογιστικὸν τύπον, τὴν αὐτὴν ἔχουσι καθ' ἡμᾶς ὀντολογικὴν βάσιν καὶ τὴν αὐτὴν βεβαιότητα. Τοιαῦτα εἶναι ἐν τοσοῦτῳ τὰ στοιχεῖα τῆς Σωκρατικῆς μαειύσεως καὶ πάσης διαλεκτικῆς καὶ φιλοσοφικῆς μεθόδου· ἡ λογικὴ κατὰ τάξιν, ὁ ορισμός, ἡ ἐξαγωγή, ἡ ἐπαγωγή, ἥτοι ἡ ἐκ τοῦ λόγου καὶ τῆς παρατηρήσεως μὀρφωσις τῆς ἐπιστήμης, καὶ τὴν μέθοδον ταύτην μετήρχετο ὁ Σωκράτης διαλεγόμενος, ἐρωτῶν, προτείνων ἀπορίας, προκαλὼν ἀπαντήσεις, καὶ

οὕτως υποβοηθῶν τοὺς μετ' αὐτοῦ συζητοῦντας εἰς τὴν ἐκ τῆς ψυχῆς αὐτῶν γέννησιν τῆς ἀληθείας. Τοῦτο δὲ ἰδίως χαρακτηρίζει αὐτόν, ὅτι θεωρῶν τὴν λογικὴν κατάταξιν ἐν ταυτῷ καὶ ἠθικὴν, ὅπερ ἦτο φυσικόν, ἀφ' οὗ ἐκ τῆς ἠθικῆς ζητήσεως τοῦ τέλους παρεκινήθη εἰς τὰς λογικὰς ἐρεῦνας, καὶ πιστεύων τὴν ἑλξιν τοῦ ἀγαθοῦ, ἀκαταμάχητον παρεγνώρισε τὴν ἠθικὴν ἐλευθερίαν, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐταύτισε τὴν ἐπιστήμην τοῦ ἀγαθοῦ, εἰς ἣν ἀνήγαγε πάσας τὰς ἄλλας.

Το ἔμφυτον στοιχεῖον τῆς γνώσεως δὲν παραδέχονται οἱ θετικολόγοι, ἀν καὶ μυριάκις ἀπεδείχθη ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν ἡμῖν νοητικὰ στοιχεῖα ἅτινα ἀδύνατον νὰ προέλθωσιν ἐκ τῶν αἰσθήσεων, καὶ ἅτινα εἰς μάτην ἐπειράθησαν οἱ θετικολόγοι νὰ ἐξηγήσωσιν εἴτε διὰ τῆς συζεύξεως, ὡς ἡ ἀπὸ Χιούμ Ἀγγλικὴ φιλοσοφία, εἴτε διὰ τῆς κληρονομικῆς μεταδόσεως καὶ τῆς διαδοχικῆς τῶν οργανισμῶν μορφώσεως καὶ ἀναπτύξεως, ὡς οἱ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας Δαρβινισταὶ καὶ οἱ τούτοις ὁμόφρονες· ἐπεβεβαιώθη δὲ καὶ διὰ τῶν ματαίων τούτων προσπαθειῶν ἡ σοφὴ ρῆσις τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅτι πάντα διδασκαλία καὶ πάντα μάθησις ἐκ προϋπαρχούσης γίνεται γνώσεως. Καὶ ἀληθὲς μὲν εἶναι ὅτι τὸ ἐκ τῶν προτέρων τοῦτο στοιχεῖον τῆς νοήσεως, τὸ τοῦ λόγου λεγόμενον, δὲν ἀνεγνωρίσθη εἰσέτι ὀριστικῶς καὶ ἀδιαφιλονεικῶς παρὰ πάντων, διότι οἱ μὲν ἀνάγουσιν αὐτὸ εἰς μίαν μόνην ἔννοιαν ἢ ἀρχήν, ὡς ὁ Σωκράτης, οἱ δὲ εἰς πλείονας, καὶ ἡ περί

τούτου ζήτησις είναι και την σήμερον το σπουδαιότερον και θεμελιωδέστερον των φιλοσοφικών προβλημάτων, εκ της λύσεως του οποίου εξαρτώνται πάντα τα άλλα, αναντίρρητον δε είναι επίσης, ότι από Σωκράτους μέχρι των καθ' ημάς πνευματιστών πάσα αληθώς μεγάλη φιλοσοφία επί τινος των στοιχείων τούτων εστηρίχθη, διότι άνευ αυτών ούτε η εν πάσιν ανθρώποις ταυτότης της λογικής φύσεως είναι δυνατή, ασυμβίβαστος ούσα με το διάφορον και σχετικόν και εφήμερον και ευμετάβολον της εκ μόνης της αισθήσεως γνώσεως, ούτε κοινή πίστις, ούτε κοινή βεβαιότης, ούτε ακράδαντος πεποίθησις εις το γενικόν και σταθερόν των φυσικών νόμων, ει μη υποτεθή το καθολικόν και σταθερόν των απολύτων αρχών· ταύτην δε την προϋπαρξιν των λογικών στοιχείων και η φύσις της συνειδήσεως απαιτεί και η φύσις της γνώσεως. Ουδείς αρνείται ότι υπάρχει εν ημίν δύναμις τις, οιαδήποτε και αν ήναι, δι' ής νοούμεν και πράττομεν, αρχή πρώτη των εν ημίν νοητικών και ηθικών φαινομένων, είτε διάφορος της ζωικής αρχής του σωματικού οργανισμού και μετ' αυτής συνηρμοσμένη, είτε ταυτομένη μετ' αυτής και μίαν μόνον αρχήν αποτελούσα, ασυνείδητον μεν των κατωτέρων αυτής λειτουργιών, έχουσαν δε συνείδησιν των ανωτέρων. Όπως δήποτε δε θεωρηθή η δύναμις αύτη, υπόκειται εξ ανάγκης είς τινας νόμους, ως πάσαι άλλαι δυνάμεις του κόσμου, και άμα έχει συνείδησιν εαυτής, άμα είναι *vis sui conscia*, ως έλεγεν ο Λεϊβνίτιος, αδύνατον να μη έχη συνείδησιν

των ιδίων νόμων, και η συνείδησις αὐτὴ οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ τὸ ἐκ τῶν προτέρων στοιχείον τῆς γνώσεως αὐτός ο λόγος. Ἀλλὰ και αὐτὴ ἡ γνώσις, συμφωνία τις οὐσα του υποκειμένου και του αντικειμένου, υποθέτει στοιχείον τι κοινόν εις ἀμφοτέρα, ἄλλως, ἡ ὑπὸ του πρώτου νόησις και γνώσις του δευτέρου εἶναι ἀδύνατος· τὸ δε κοινόν τούτο στοιχείον εἶναι ο νόμος, ἥτοι ο λόγος αὐτῶν, ον εκπληροῦσι και πραγματοποιοῦσιν ἄνευ συνειδήσεως και ἐλευθερίας τὰ ἄλλα ὄντα, οὐ συνείδησιν ἔχει και ον αυτοπροαιρέτως εφαρμόζει και εκτελεῖ μόνος ο ἄνθρωπος, ὥστε ο κατὰ Λεϊβνίτιον ορισμός τῆς ψυχῆς ἀποβαίνει πλήρης και ἀκριβέστατος, εἰάν διατυπωθῇ οὕτω· *vis rationalis el libera sui conscia*.

Ο Σωκράτης παρημέλησε και ἀρκούντως δεν ἐμελέτησε τὸ στοιχείον τῆς ἐλευθερίας, ἐκθαμβωθείς ὑπὸ του φωτός ὅπερ διαχέει ἐν ἡμῖν τὸ στοιχείον του λόγου, ὥστε δικαίως ο ἡμέτερος συγγραφεύς, θεωρεῖ αὐτόν και αὐτοῦ του Πλάτωνος ἰδανικώτερον. Συμφέρει δε κατὰ τους χρόνους τούτους νὰ ἐπανέλθωμεν εις τὴν μελέτην του πρώτου τούτου κήρυκος και μάρτυρος του ἀνθρωπίνου λόγου, διότι ἐπὶ μᾶλλον και μᾶλλον ἐκτείνεται και πανταχοῦ εἰσδύει ἀπαίσιος διδασκαλία καταργούσα και αὐτὴν του ἐγὼ τὴν ἀτομικότητα, τον λόγον και τὴν ψυχὴν ἀρνούμενη, ἀνάγουσα, ὡς ἡ προ του Σωκράτους φιλοσοφία, πᾶσαν νόησιν και ἠθικότητα εἰς τινὰ μηχανικὴν ἐνέργειαν τῆς ὕλης, κτηνοποιοῦσα τον ἄνθρωπον, θεωρούσα τὴν

μεγαλόνοιαν ως νόσημα, την αρετήν ως μανίαν, και αυτόν τον σωματικόν οργανισμόν εκ των κατωτέρων εξάγουσα και δι' αυτών εξηγούσα, μίαν δε μόνην δύναμιν αναγνωρίζουσα μεταμορφούσαν αδιακόπως την ύλην διά τινος μονοτόνου ρυθμού και προς αδιάγνωστον τέλος¹. Πολλῶ δε μάλλον οφείλουσιν οι νέοι λαοί να προφυλαχθῶσι κατά της καινοφανούς, ἀλλ' αρχαίας ταύτης λύμης, και μάλιστα εάν έχωσιν, ως ημεῖς, πρόχειρον την θεραπείαν εις την πάτριον φιλοσοφίαν και την πάτριον ευσέβειαν.

Η σωκρατική φιλοσοφία σχετίζεται προς τον Χριστιανισμόν διά του πλατωνισμού, ον παρήγαγε, και διά των απ' αυτής άλλων σχολών, ως σχετίζεται, σύμπας ο Ελληνισμός, καθ' ἃ ἄλλοτε απεδείξαμεν.² Και δεν ἔλειψαν οι παραβάλλοντες τον βίον και τον θάνατον του Σωκράτους προς την επί γης αποστολήν και τον θάνατον του Σωτήρος. Ἀλλά και εξ αυτών των ἀπίστων τινές την φαινομένην ταύτην ομοιότητα κατεβίβασαν εις το αληθές αυτής μέτρον, ομολογήσαντες, ως ο Ρουσσώ, ὅτι, εν ᾧ διά του Σωκράτους εφάνη ο κατ' ἄνθρωπον τελειότερος τύπος της σοφίας και της αρετής, αυτή η θεία τελειότης διαλάμπει εν τῷ προσώπῳ του Σωτήρος. Το καθ' ημᾶς δε μίαν μόνην συνέπειαν θέλομεν να εξαγάγωμεν εκ τούτου και εξάλλων ομοειδών παραδειγμάτων, ὅτι προς τον αληθῆ

¹ Ὁρα Herbert Spencer, First Principles, Biology, Psychology κλ.

² Ὁρ. την «Περί της ιστορικής αποστολῆς του ελληνισμού» ημετέραν διατριβήν.

χριστιανισμόν ου μόνον δεν αντιμάχεται, αλλά συνάδει η αληθής φιλοσοφία, καθό ανθρώπινος προπαρασκευή ή επιβεβαίωσις των δογμάτων και επαγγελιών αυτού. Και ιστορικώς μεν είναι αναντίρρητον, ότι η Ελληνική φιλοσοφία προητοίμασε τον άνθρωπον εις αποδοχήν της θείας αποκαλύψεως, και περί τούτου συμφωνούσι και οι κατά πάντα τα άλλα αντίφρονες προς αλλήλους, και οι τον Χριστόν πιστεύοντες ως πραγματικήν ενσάρκωσιν του θείου λόγου, και οι την χριστιανικήν πίστιν θεωρούντες ως τελευταίαν ανάπτυξιν της αρχαίας φιλοσοφίας· εν παντί δε χρόνω και τόπω αληθεύει επίσης, ότι το δόγμα, ο βίος και ο θάνατος του Σωτήρος συναποτελούσι τοσούτον υψηλόν και τωόντι θείον τύπον νοεράς και ηθικής τελειότητος, ώστε προς αυτόν μετρείται, και κατ' αυτόν εκτιμάται παν επί της γης μεγαλείον του νου και της καρδίας, είτε προ αυτού αναφανέν είτε μετ' αυτόν. Ενομίσαμεν λοιπόν ότι προς θρησκευτικήν αγωγήν και ηθικήν διάπλασιν της νέας γενεάς, εις ην αναθέτομεν πάσαν αισιωτέρου μέλλοντος ελπίδα, δεν θα ήσαν ίσως ασυντελή και τα μικρά ταύτα έργα, εν οίς ανακεφαλαιούμεν και όσον οίον τε σαφώς εκθέτομεν την καθ' ημάς λαμπροτέραν ερμηνείαν της σοφίας των πρώτων και αθανάτων διδασκάλων του γένους ημών και όλης της ανθρωπότητος.

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΤΑ Α. FOUILLÉE

Μέθοδος προς μελέτην της Φιλοσοφίας

του Σωκράτους

Αρκούντως φυσική και διαδεδομένη είνε η γνώμη ότι τα Απομνημονεύματα του Ξενοφώντος μείζονα έχουσιν ιστορικήν αξίαν ή οι Διάλογοι του Πλάτωνος , και ο κ. Γρότε θεωρεί την μαρτυρίαν του πρώτου μάλλον ακριβή και αμερόληπτον της του δευτέρου. Και ει μεν πρόκειται περί της βιογραφικής αξίας, τούτο ίσως αληθεύει, εάν δε περί αυτής της διδασκαλίας του Σωκράτους, ολιγωτέρας εγγυήσεις ακριβείας παρέχει ο Ξενοφών ως φιλόσοφος και αμεροληψίας ως δικηγόρος. Ο Ξενοφών δεν ήτο φιλόσοφος εξ επαγγέλματος, και κύριον σκοπόν είχε να ιστορήση εν τοις Απομνημονεύμασιν , άτινα εδημοσιεύθησαν ότε ο Σωκράτης ήτο εισέτι αντιδημοτικός, τον άνθρωπον μάλλον ή τον φιλόσοφον, και να καλύψη μάλλον ή να φανερώση

τας τολμηράς θεωρίας αίτινες επήγαγον την κατηγορίαν και τον θάνατον αυτού, προσπαθών να τον παραστήση πολίτην έντιμον και πιστόν εις τους νόμους και τας παραδόσεις της πατρίδος. Εάν δε υπό μόνην την όψιν ταύτην εθεωρούμεν τον Σωκράτην, και η υπ' αυτού υποκινηθείσα μεγάλη εν τη φιλοσοφία επανάστασις, και αι Νεφέλαι του Αριστοφάνους, και η υπό Μελήτου κατηγορία, και η εις θάνατον καταδίκη θα ήσαν όλως ακατάληπτοι. Ουχ ήττον δε και εις αυτάς τας αφελείς αφηγήσεις του Ξενοφώντος διοράται ο τολμηρός νεωτεριστής, ο μέγας θεωρητής και ερευνητής της φύσεως και της διανοίας, και κατά τινα ζητήματα φιλόσοφος ιδανικώτερος και αυτού του Πλάτωνος.

Ουδεμίαν των σωκρατικών ιδεών παρέλειπεν ο Πλάτων, και πολλάς προσέθηκεν εις αυτάς. Αι στοιχειώδεις και εξωτερικαί ούτως ειπείν διδασκαλίας ανήκουσιν ως επί το πλείστον εις τον διδάσκαλον, και πολλαχού των διαλόγων, εάν τους μελετήσωμεν μετά προσοχής, βλέπομεν ότι αυτός ο Πλάτων διακρίνει των Σωκρατικών τας ιδίας θεωρίας. Την δε διαλεκτικήν μέθοδον του Σωκράτους, ην μετρίως ενόησεν ο Ξενοφών, εξηγεί θαυμασίως ο Πλάτων, αν και εφαρμόζει αυτήν και επεκτείνει επέκεινα των Σωκρατικών ορίων. Αφ' ετέρου, η καλλιτεχνική αίσθησις του Πλάτωνος τον παρεκίνει να θέση την αλήθειαν του χαρακτήρος και της διανοίας των εισαγομένων προσώπων ως βάσιν και αυτής της ιδανικεύσεως, αι δε ενιαχού αναφαινόμεναι αντιφάσεις προέρχονται εκ των ποικίλων απόψεων, αφ' ών

διάφορα πρόσωπα, διαφόρους και ουχί σπανίως εναντίας πρεσβεύοντα αρχάς, εθεώρουν τα πράγματα, και εκ των ποικίλων υποθέσεων των διαλόγων, εν οίς άλλοτε μεν πρωτεύει ο Σωκράτης, άλλοτε δε παρίσταται ως απλούς ακροατής και άλλοτε εκλείπει.

Εάν λοιπόν είχομεν μόνας τας μαρτυρίας του Ξενοφώντος και του Πλάτωνος, έπρεπε να τους συμπληρώσωμεν και μετριάσωμεν δι' αλλήλων. Ευτυχώς δε έχομεν εις τα ηθικά συγγράμματα του Αριστοτέλους πολύτιμά τινα χωρία, άτινα παρημέλησαν οι ερμηνευταί, ιδίως περί της σωκρατικής θεωρίας της θελήσεως, διαφερούσης καθόλου της παρά Πλάτωνι, και ην διαφωτίζουνσι πληρέστατα τα κείμενα του Αριστοτέλους προς τε τα Απομνημονεύματα και τον ελάττονα Ιππίαν παραβαλλόμενα. Και κατ' αρχάς μεν θέλομεν λάβει υπ' όψιν τα κείμενα του Ξενοφώντος, επί δε των αμφιβόλων ζητημάτων θέλομεν επικαλεσθή την μαρτυρίαν του Αριστοτέλους, και εν τέλει θέλομεν καταφύγει εις τον Πλάτωνα προς συμπλήρωσιν και επιστημονικωτέραν ανάπτυξιν των άλλων μαρτυριών, προσπαθούντες και να διάστείλωμεν επιμελώς τας διδασκαλίας του μαθητή από των του διδασκάλου, και να καταδείξωμεν ακριβώς τον θεωρητικόν σύνδεσμον, δι' ου συνάπτονται. Ούτω δε ωφελούμενοι εκ πασών των μαρτυριών και βασανίζοντας αυτάς ελλόγως και εξηγούντες δι' αλλήλων, ελπίζομεν ότι θέλομεν αποφύγει και το άτοπον εις ο υποπίπτει η πολύτιμος άλλως

και σοφωτάτη κριτική των Γερμανών, ήτις απανταχού επιζητούσα τα αντιφατικά και τα ασυμβίβαστα αποβάλλει ενίοτε αυθαιρέτως τα μη συνάδοντα προς τας ιδίας θεωρίας, και την υπέρ το δέον εις πάντα τα κείμενα πίστην αφοσίωσιν των Άγγλων κριτικών, οίτινες μη τολμώντες να εισδύσωσιν εις το πνεύμα, δι' ου φωτίζονται και συμβιβάζονται αι διαφοραί, παραμένουσι μάλλον εις το γράμμα, και ούτω παραγνωρίζουσιν ενίοτε αυτόν τον νουν της αρχαίας φιλοσοφίας.

Διά της μεθόδου ταύτης θέλομεν επί τέλους αναγνωρίσει ότι ο αληθής Σωκράτης, ου ο θάνατος είνε θρίαμβος και η επιρροή αθάνατος, είναι ο του Πλάτωνος, παρ' ω ευρίσκομεν το δαιμόνιον τούτο πρόσωπον αληθέστερον εν τη ουσιώδει αυτού ιδέα και αυτής της πραγματικότητας, διότι εν τη ψυχή εκάστου φιλοσόφου υπάρχει ιδέα τις αναπτυσσομένη, και τις ζώσα διαλεκτική, ης αυτός δεν έχει πάντοτε καθαράν συνείδησιν, η δε ιστορία αποκαλύπτει την πρωτοτυπίαν και την ισχύν διά της μακράς επί της ανθρωπότητας επιρροής αυτής. Και την ιδέαν ταύτην οφείλομεν να καταλάβωμεν, όπως νοήσωμεν αυτόν εντελώς, καθώς προς νόησιν οιουδήποτε όντος ο Αριστοτέλης συμβουλεύει να το μελετήσωμεν ουχί εν τη εμβρυώδει φάσει της υπάρξεως και κατά τας ατελείας αυτού, αλλ' εν τω πληρώματι της τελειοτέρας αυτού αναπτύξεως, και παρομοίως ο δόκιμος καλλιτέχνης παριστά μεν πιστώς τους υλικούς

χαρακτήρας του εικονιζομένου προσώπου, ζωογονεί δε αυτούς συγκεφαλαιών εν μια στιγμή ολόκληρον τον πνευματικόν αυτού βίον. Ἐτι μάλλον δε αρμόζει η μέθοδος αὕτη ὅτε πρόκειται περί φιλοσόφου ουδέν γράψαντος, περί πολλών και προς πολλούς διαλεχθέντος, και διδάξαντος νέα δόγματα προσβάλλοντα τα παραδεδεγμένα και τα καθεστώτα, ὥστε τινές μεν των ιδεών αυτού παρενοήθησαν, ἕτεραι δε απωλέσθησαν. Θα ἡμεθα δε λίαν ευτυχεῖς, εἰάν επιτύχωμεν να παραστήσωμεν τον Σωκράτην ου μόνον οἷος εφάνη, ἀλλ' οἷος ἦτο πραγματικῶς, και να εκθέσωμεν ου μόνον ὅσα ἐδίδαξεν, ἀλλά και ὅσα διενόηθη.

ΒΙΒΛΙΟΝ Α'.

ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

Α'.

Πρώται μελέται και καθολική αυτού περιέργεια

Εν αρχή του Συμποσίου λέγει ο Σωκράτης προς τον Καλλίαν^ αεί συ επισκώπτεις ημάς καταφρονών, ότι συ μεν Πρωταγόρα τε πολύ αργύριον δέδωκας επί σοφία και Γοργία και Προδίκω και άλλοις πολλοίς, ημάς δ' οράς αυτουργούς τινας της φιλοσοφίας όντας . Το χωρίον τούτο καταδεικνύει τον προσωπικόν και πρωτότυπον χαρακτήρα της σωκρατικής φιλοσοφίας, ήτις δεν είναι σύνολόν τι ιδεών παρ' άλλων λαμβανόμενον, αλλ' ο ενδόμυχος καρπός της ψυχής εν τη ενώσει αυτής μετά της αληθείας. Εκ τούτου όμως δεν πρέπει να συμπεράνωμεν, ως ο Ρίττερ και άλλοι κριτικοί της Γερμανίας, ότι ουδέν παρ' ουδενός εδιδάχθη ο Σωκράτης. Διαλεγόμενος προς πάντας, και ιδίως προς τους διασημοτέρους, πολλά εδιδάσκετο και edίδασκε· παρά τω Σιμμία εμνείτο τας θεωρίας των πυθαγορίων, ο Ευκλείδης τω απεκάλυπτε τας λεπτότητας της ελεατικής διαλεκτικής, και ο Πλάτων τω ενεπιστεύετο τας ιδίας θεωρίας, εξ ων άλλας μεν παρεδέχετο, άλλας δε απέρριπτεν. Αι δε Αθήναι ήσαν τότε το κέντρον, εν ώ πάσαι αι διδασκαλίας συνήρχοντο και διεμάχοντο κατ' αλλήλων, και ο Σωκράτης

ανεγίνωσκε και τους θησαυρούς των πάλαι σοφών ανδρών, ους εκείνοι κατέλιπον εν βιβλίοις γράψαντες (Απομ. Α. ζ') @. Ιδίως δε, την μουσικήν ἐδιδάχθη παρά Δάμωνος (Πλάτ. Φαίδρ. 96), και γνωστόν είναι πόσον μεγάλην ἑκτασιν εἶχεν ἡ τῆς τέχνης ταύτης διδασκαλία, την γλυπτικήν τον εἶχε διδάξει ὁ πατήρ του (Παυσ. Α'. κβ'). την γεωμετρίαν Θεόδωρος ὁ Κυρηναῖος, και οὐχί μετρία ἦτο, καθ' ἃ μαρτυρεῖ ὁ Ξενοφών, ἡ γνώσις αὐτοῦ τῆς μαθηματικῆς και τῆς αστρονομίας, και αὐτοῦ δε του Προδίκου διήκουσε διδάσκοντος περί τῆς σημασίας και ἀξίας των λέξεων. Μεταξύ των ποικίλων διδασκάλων αὐτοῦ ὁ Παρμενίδης βεβαίως ἔπρεπε να τῷ ἀφήσῃ τας βαθυτέρας ἐντυπώσεις, και τούτου ἡδύνατο να διακούσῃ, αν και πολύ νεώτερος αὐτοῦ, διότι και τρις το γεγονός τούτο μαρτυρεῖ ὁ Πλάτων, και ὁ Φύλλεβορν, ὁ Σχλεϊερμάχερ και ὁ Κουσίνοσ ἐκ περισσοῦ ἀπέδειξαν ὅτι χρονολογικῶς δεν ἦτο ἀδύνατον· ἀφ' ἐτέρου, τα ἴχνη τῆς ἐλεατικῆς διαλεκτικῆς διορώνται και ἐν αὐτῇ τῇ σωκρατικῇ μεθόδῳ, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Παρά τούτους δε πάντας ἀναντίρρητον ἐκ τε ἀρχαίων μαρτυριῶν και ἐξ ἐλλόγων εἰκασιών φαίνεται ἡμῖν ὅτι και παρά του Ἀρχελάου, μαθητοῦ του Ἀναξαγόρου, ἐδιδάχθη ὁ Σωκράτης τας ἀρχάς τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης.

Και κατ' ἀρχάς μεν ἐτράπη πρὸς τας περί φύσεως θεωρίας, ὡς προκύπτει ἐκ τινος χωρίου του Φαίδωνος (96 κλ.), ὅπερ πάντες οἱ κριτικοὶ θεωροῦσιν ἱστορικόν, αν και εἰς τούτο ἀντιτάσσονται φράσεις τινές τῆς Ἀπολογίας ,

ζητών προ πάντων εν τη μελέτη της φύσεως τας αρχάς, τα αίτια, τους νόμους των υλικών φαινομένων, ό εστιν, αυτήν την μεταφυσικήν θεωρίαν του κόσμου· είναι δε αξιοπαρατήρητον πως και η τότε θεωρία της φύσεως προσεπάθει να αναγάγη τα νοητικά και ηθικά φαινόμενα εις την κίνησιν και τα πάθη των υλικών μορίων διά των αυτών σχεδόν ιδεών και εκφράσεων των σημερινών θετικολόγων· εγώ γαρ νέος ων θαυστώσ ως επεθύμησα ταύτης της σοφίας, ην δη καλούσι περί φύσεως ιστορίαν, υπερήφανος γαρ μοι εδόκει είναι ειδέναι τας αιτίας εκάστου, διά τι γίνεται έκαστον και διά τι απόλλυται και διά τι έστι· και πολλάκις εμαυτόν άνω κάτω μετέβαλλον σκοπών πρώτον τα τοιάδε, αρ' επειδάν το θερμόν και το ψυχρόν σηπεδόνα τινά λάβη, ώς τινες έλεγον, τότε δη τα ζώα ξυντρέφεται, και πότερον το αίμα εστιν ω φρονούμεν, ή ο αήρ, ή το πυρ, ή τούτων μεν ουδέν, ο δε εγκέφαλος εστιν ο τας αισθήσεις παρέχων του ακούειν και οράν και οσφραίνεσθαι, εκ τούτων δε γίννοιτο μνήμη και δόξα, εκ δε μνήμης και δόξης λαβούσης το ηρεμείν κατά ταύτα γίνεσθαι επιστήμην κλ. (Φαίδ).

Β'.

Νέα διεύθυνσις των μελετών του Σωκράτους. – Τι προσθέτει εις την διδασκαλίαν του Αναξαγόρου. – Η ιδέα του τελικού αιτίου.

Λαβών δε αφορμήν εκ των βιβλίων του Αναξαγόρου έδωκεν, ως αυτός ομολογεί, νέαν διεύθυνσιν εις τας ιδίας

μελέτας. Αλλ' ακούσας μὲν ποτε εκ βιβλίου τινός, ως ἔφη, Αναξαγόρου αναγινώσκοντος, και λέγοντος, ως ἄρα νους εστιν ο διακοσμών τε και πάντων αίτιος, ταύτη ἤδη τη αιτία ἡσθηντε και ἔδοξέ μοι τρόπον τινά ευ ἔχειν το τον νουν πάντων εἶνε αίτιον. (Φαίδ. 96). Αλλ' ο Αναξαγόρας δεν υψούτο υπεράνω της φυσικής των Ιώνων, ειμή ἵνα μεταπέση αμέσως εις αυτήν, και ο Φαίδων παριστά σαφέστατα την αντίθετον και ηθικήν τάσιν του πνεύματος του Σωκράτους· και ηγησάμην, ει τούθ' ούτως ἔχει, τον γενούν κοσμούντα πάντα κοσμεῖν, και ἕκαστον τιθέναι ταύτη ὅπη αν βέλτιστα ἔχη · ὥστε προς αληθῆ γνώσιν οἰουδήποτε πράγματος ἀνάγκη να ζητήσωμεν ποῖον εἶναι το τέλος και ο προορισμός αυτού, και τι εἶναι εν αὐτῷ το βέλτιστον· ει ουν τις βούλοιτο την αιτίαν ευρεῖν περί εκάστου, ὅπη γίνεταί ἢ ἀπόλλυται ἢ εστι, τούτο δει περί αυτού ευρεῖν ὅπη βέλτιστον αὐτῷ εστιν ἢ εἶναι ἢ ἄλλο οτιούν πάσχειν ἢ ποιεῖν . Η έννοια του τελικού αιτίου πρωτεύει εν τοις περί Σωκράτους παρά Ξενοφώντι ουχ ἡττον ἢ παρά Πλάτωνι, και αρκεί εις ἀπόδειξιν η μεταξύ Σωκράτους και Αριστοδήμου συνδιάλεξις, και ο τρόπος καθ' ον εκεί εξηγείται πάσα η του ανθρωπίνου σώματος οικονομία. Καθό δε ηθικωτέρα, η νέα αὐτή τάσις ἦτο δι' αὐτό τούτο και μάλλον μεταφυσική των θρασυδείλων αξιώσεων των προκατόχων του, διότι η έννοια του τέλους και του αγαθοῦ δεν εἶναι ἰδία μόνον της ηθικής επιστήμης ἀλλά και της μεταφυσικῆς, εἶναι το ὕψιστον αντικείμενον υπό το ὄνομα του τελείου και του

απολύτου, και θέλομεν ἰδει τον Σωκράτην εφαρμόζοντα εις ὅλην την φύσιν και εις αυτήν την θείαν διάνοιαν την αρχήν του βελτίστου, ἥτις ἦτο ο κανών της διαγωγῆς του, και ην εθεώρει παντοδύναμον ἐπὶ της ανθρωπίνης θελήσεως· ταύτην δε την έννοιαν του τελικού αιτίου και ο Αριστοτέλης αποδίδει εις την Σωκρατικήν φιλοσοφίαν. Τόσω δε η έννοια αύτη εκυρίευε τον Σωκράτην, ὥστε κατέπνιγε σχεδόν την έννοιαν των άλλων αιτίων, και εις τούτο αποδοτέον την εν τη ανωτέρω παραγράφω του Φαίδωνος υπερβολικήν και άδικον κατάκρισιν Αναξαγόρου. Νέα λοιπόν εισάγεται εις την φιλοσοφίαν αρχή διά Σωκράτους, η του τελικού αιτίου, ἥτοι του αγαθού, και την θεωρίαν του διδασκάλου θέλει συμπληρώσει και τελειοποιήσει ο Πλάτων διά της περί ιδεών μεταφυσικής θεωρίας, ως τούτο καθοράται και εν αὐτῷ τῷ παρατεθέντι χωρίῳ του Φαίδωνος , ένθα είναι προφανής η από του τελικού αιτίου μετάβασις εις την ιδέαν, καθό τύπον του ὄντος θεωρουμένην, και ο Σωκράτης παρίσταται εν τη αληθεί αὐτοῦ θέσει μεταξύ Αναξαγόρου και Πλάτωνος· οι Ἴωνες δεν ανεγνώριζον εὐμή το φυσικόν αίτιον, ο Αναξαγόρας συλλαμβάνει το νοερόν αίτιον, ο Σωκράτης καταλαμβάνει ὅτι παν νοερόν αίτιον είναι δι' αὐτό τούτο ηθικόν και τελικόν , τέλος ο Πλάτων συμπεραίνει ὅτι το τελικόν αίτιον πρέπει να περιέχη τύπον τινά τελειότητος, ον έχει προ οφθαλμών ο διακοσμών νους (πάντα ἐγέννησε παραπλήσια εαυτῷ), ὥστε η ιδέα είναι παρά Πλάτωνι η απορρόφησις πάντων των άλλων αιτίων,

του φυσικού, του ψυχολογικού, του ηθικού, εν τω κατ' εξοχήν μεταφυσικώ, εν τω ανωτάτω λόγω των όντων, τω τελείω αγαθώ.

Γ'.

Η του ανθρώπου μελέτη αφετηρία πάσης φιλοσοφικής θεωρίας

Η νέα αρχή του Σωκράτους έμελλεν εξ ανάγκης ν' ανανεώσει και την μέθοδον της φιλοσοφίας, διότι εάν η ηθική συνάπτεται, αφ' ενός, προς την μεταφυσικήν, στενώτατον σύνδεσμον έχει, αφ' ετέρου, προς την ψυχολογίαν· όθεν ο Σωκράτης ηρώτα· πότερά ποτε νομίσαντες ικανώς ήδη τ' ανθρώπεια ειδέναι, έρχονται επί το περί των τοιούτων (περί φύσεως και κόσμου) φροντίζειν, ή τα μεν ανθρώπεια παρέντες, τα δαιμόνια δε σκοπούντες, ηγούνται τα προσήκοντα πράττειν· (Απομν. Α' α') . Και εν τω Δ', β' (αυτόθι) έτι σαφέστερον συνιστά εις τον Ευθύδημον το Γνώθι σαυτόν ως βάσιν πάσης φιλοσοφίας· ειπέ μοι έφη, ω Ευθύδημε, εις Δελφούς ήδη πώποτε αφίκου; κλ. Η αυτή δε διδασκαλία εύρηται και παρά Πλάτωνι εν τω Αλκιβιάδη α' .

Ποικίλαι σημασίαι απεδίδοντο και παρ' αυτού του Σωκράτους εις το Γνώθι σαυτόν , αίτινες όμως συμβιβάζονται εξ ανάγκης, καθόσον η γνώσις ημών αυτών περιλαμβάνει και της ηθικής και της νοητικής ημών φύσεως την γνώσιν, και η μεν πρώτη είναι ο απαραίτητος όρος της αρετής, η δε δευτέρα της επιστήμης. Και αύτη πάλιν υποθέτει ου μόνον την γνώσιν της ημετέρας αμαθείας,

αλλά και των όρων της αληθούς μαθήσεως, ώστε από της ηθικής έμελλε λογικώς να μεταβή ο Σωκράτης εις την λογικήν και την ψυχολογίαν, εάν προς πράξιν του αγαθού απαραίτητος είναι η γνώσις του αληθούς. Προς τούτοις δε συνειθίζων να γενικεύη και να ορίζει, έπρεπε να εύρη εν τη ψυχή αυτού τους γενικούς νόμους της διανοίας, τα γένη, και τας εις πάντας ανθρώπους κοινάς δυνάμεις του πνεύματος. Άμα δε το καθόλου αναφαίνεται εν τω πνεύματι, αι μεταφυσικαί ιδέαι παρίστανται ταυτοχρόνως, και τοιούτω τρόπω επαναφέρων την φιλοσοφίαν εις τα ανθρώπεια , ο Σωκράτης διήνοιγεν αυτή την προς τα θεία οδόν, και προητοίμαζε την υπό Πλάτωνος ανανέωσιν της μεταφυσικής. Και ούτω καθορώνται οι διαδοχικοί βαθμοί της σωκρατικής διανοίας· η νέα αρχή του τελικού αιτίου, ήτοι του αγαθού, είλκυεν αυτόν προς την λογικήν έρευναν του τέλους τούτου, και αύτη προς την ψυχολογικήν ανάλυσιν, και υπ' αυτήν έμελλε να εύρη την μεταφυσικήν, εν ή υπάρχει το αληθές αντικείμενον της ηθικής, το τελικόν και πρώτον αίτιον, το αγαθόν, δι' ου συνεπληρούτο, ούτως ειπείν, ο κύκλος, και ο προς όν όρος εταυτίζετο με τον αφ' ού διά της ταυτότητος της ηθικής και της μεταφυσικής εν τη Ιδέα του αγαθού.

Δ'.

Μέθοδος του Σωκράτους – Ειρωνεία και μέθοδος ανασκευαστική.

Η κατά της οίσεως και σοφιστείας ειρωνεία του

Σωκράτους προήρχετο εκ της αντιθέσεως ην εύρισκε μεταξύ του ιδανικού της επιστήμης και της αμαθούς αλαζονείας των αντιπάλων αυτού (Πλάτ. Απολογ.) Και την ειρωνείαν ταύτην, δι' ής καθίστα γελοίους τους αντιπάλους, και κατεδείκνυε το ψεύδος της επιστήμης αυτών, θέλει μεταχειρισθή ακολούθως και ο Πλάτων προς κάθαρσιν του πνεύματος και της καρδίας (Σοφιστ. και Πολιτ. ζ'), και ουδεμία αμφιβολία ότι κατά τούτο ο Πλάτων διέμεινε πιστός εις τας αρχάς του διδασκάλου, όστις πανταχού φαίνεται αποδίδων μεγίστην σπουδαιότητα εις τα ηθικά αισθήματα και ταυτίζων την επιστήμην με την αρετήν. Μεταξύ δε των προς ανασκευήν μέσων κυριώτατον είναι η εξαγωγή (deduction), δι' ής αναπτύσσονται πάσαι αι συνέπειαι θέσεώς τινος, ην προσωρινώς παραδέχεται πάντοτε ο Σωκράτης ως υπόθεσιν, και από συμπεράσματος εις συμπέρασμα φέρει αυτήν εις το άτοπον, και συγκρούων αυτήν κατά της αληθείας την καταστρέφει. Παρά Ξενοφώντι (Απομ. Α' β'), ουχ ήττον ή παρά Πλάτωνι (Αλκιβ. α'), βλέπομεν τον Σωκράτην αναγκάζοντα τους αντιπάλους τα αυτά να λέγωσιν υπέρ και κατά των αυτών και κατά τα αυτά. Και τοιαύτα μεν ήσαν τα πρώτα στοιχεία της σωκρατικής μεθόδου.

Ε'.

Ευρετική μέθοδος ή μαιευτική.

Έτερον δε και ουσιωδέστατον στοιχείον της μεθόδου ταύτης ήτο η μαιευτική . Η φύσις της επιστήμης και

το προς απόκτησιν αυτής μέσον είναι εκ των μάλλον μελετηθέντων υπό τε του Σωκράτους και όλης της σχολής αυτού ζητημάτων. Τwόντι ο Σουΐδας (εν λέξ. Κρίτων) και Διογένης ο Λαέρτιος (Β', 121, 125, 124). αναφέρουν τα βιβλία του Κρίτωνος, τα επιγραφόμενα· Περί του μαθείν, περί του γνώναι και περί επιστήμης · αναφέρονται προσέτι τα του υποδηματοποιού Σίμωνος περί επιστήμης, περί κρίσεως, περί του διαλέγεσθαι · εις τον Θηβαίον Σιμμίαν αποδίδονται οι περί λογισμού και περί αληθείας διάλογοι, και άλλαι εις άλλους σωκρατικούς αποδίδονται τοιούτου είδους συγγραφαί. Εκ δε των πλατωνικών διαλόγων ο μεν Θεαίτητος έχει υπόθεσιν την φύσιν της επιστήμης, ο δε Σοφιστής , συνέχεια του πρώτου, την φύσιν της πλάνης, και ωσαύτως ο Παρμενίδης πραγματεύεται περί της φύσεως της αληθείας και του όντος, και ο Φαίδων εκτενώς διαλαμβάνει περί αναμνήσεως. Ταύτα αποδεικνύουσιν ότι πρωτότυπόν τινα διδασκαλίαν είχεν εισαγάγει ο Σωκράτης περί της φύσεως της επιστήμης και περί ευρετικής μεθόδου. Ποίαι δε αι παρά τοις συγχρόνοις αυτού επικρατούσαι περί επιστήμης και διανοίας δοξασίαι; Ο μεν Αναξαγόρας, ου τα συγγράματα είχεν αναγνώσει ο Σωκράτης, εθεώρει τον λόγον καθολικόν τι και άπειρον και πανταχού το αυτό· Νους δε πας όμοιος εστι, και ο μείζων και ο ελάττων (Συμπλικ. εις φυσικ. Αριστοτέλους 33, β') · ο δε Αρχέλαος, ον επίσης εγνώρισεν εκ του πλησίον, εφρόνει ότι κατ' αρχάς πάντα υπάρχουνσι μεμιγμένα εν τη

διανοία· τω νω ενυπάρχειν τι ευθέως μίγμα (Οριγ. φιλοσοφ. 9) , εξ ου διακρίνεται ακολούθως η επιστήμη διά τινος διαιρέσεως και αποχωρίσεως, νόμω . Και των πυθαγορείων τα δόγματα της προϋπάρξεως και της μετεμψυχώσεως έτεινον εις την αναγνώρισιν εμφύτου τινός επιστήμης, και τας αισθήσεις διέστελλον του λόγου, και την δόξαν της επιστήμης. Η αυτή διάκρισις υπάρχει και παρά Παρμενίδη, ου το ποίημα διαιρείται εις δύο μέρη, ων το μεν έχει αντικείμενον τον νουν , το δε τα προς δόξαν . ουδέ άλλως εφρόνει ο Εμπεδοκλής θέτων ως μέσον προς γνώσιν της αληθείας ου τας αισθήσεις αλλά τον ορθόν λόγον . ώστε καθολική φαίνεται κατά την εποχήν εκείνην η τάσις του ανθρωπίνου πνεύματος εις το θεωρείν την επιστήμην ουχί ως αυθαίρετον δημιούργημα του ανθρώπου, αλλ' ως ανάπτυξιν συνεπτυγμένου και εν τη ψυχή υπ' αυτού του Θεού κατατεθέντος σπέρματος, εξ ου τη βοηθεία ιδιαιτέρας τέχνης φύεται και γεννάται η αλήθεια ως φυτόν ουράνιον και απάγαυσμα αυτής της θεότητας. Πανταχού δε ο Σωκράτης παρίσταται ουχί ως διδάσκαλος κατέχων την επιστήμην και δυνάμενος να την μεταδώση, αλλ' ως μαιευτής συντελών εις την γέννησιν αυτής εξ αυτών των λογικών σπλάγχχνων των μαθητών του (Θεαίτητ. 36 κλπ), ενί σπλαγχνοίσι λόγοισι , ως έλεγεν ο Εμπεδοκλής (στίχ. 356). Και προς τούτο ο κατ' αυτόν πρώτος όρος ήτο η γνώσις ημών αυτών, δι' ης από των εκτός μετέφερε την επιστήμην εις τα εντός, από του κόσμου εις την

ψυχὴν. Ἀλλ' ὁ Σωκράτης δὲν φαίνεται συλλαβὼν τὴν ἀνάπτυξιν ταύτην ὡς ἀνάμνησιν προγενεστέρας ζωῆς. Τὸ μίγμα τοῦτο πυθαγορείων δογμάτων καὶ μεταφυσικῶν συλλήψεων ἀνήκει εἰς τὸν Πλάτωνα, καὶ οὐχί εἰς τὸν Σωκράτην, ὅστις μόνον τὸ ψυχολογικόν καὶ λογικόν μέρος τῆς θεωρίας διετύπωσε, καὶ τοῦτο διακρίνεται ευκόλως ἐν τινι τῶν μάλλον σωκρατικῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος, ἐν τῷ Μένωνι, ἐνθα ὁμως παρίσταται ὡς θεμελιώδης ἀρχὴ τῆς σωκρατικῆς διδασκαλίας ἡ μεταξὺ δόξης καὶ ἐπιστήμης διάκρισις καὶ ἡ ἀνάγκη ἐμφύτου τινός, εἰ καὶ συγκεχυμένης καὶ γενικῆς, ἐπιστήμης πρὸς γέννησιν τῆς ἀληθείας. Τὴν προϋπάρχουσαν ταύτην γνῶσιν υποθέτει ἐξ ἀνάγκης ἡ μαιευτικὴ τέχνη, καὶ εἰς αὐτὴν ἴσως ἀνάγεται καὶ ἡ ὑπὸ Ἀριστοτέλους διάκρισις τῆς δυνάμει καὶ τῆς ἐνεργείᾳ ἐπιστήμης. Ἡ αὐτὴ δὲ διδασκαλία τοῦ Μένωνος ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἐν τῷ Φαίδωνι (73 α). ἐν ᾧ δὲ δὲν ἀνεγνώριζε τὴν ἐμφυτον ταύτην γνῶσιν ὡς ἀνάμνησιν, οὐχ ἥττον ἐθεώρει αὐτὴν ὡς τὸ λογικόν καὶ θεῖον στοιχεῖον τῆς ψυχῆς, ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ Ἀλκιβιάδου (63) καὶ ἐκ τοῦ ε'. τῆς Πολιτείας. Ἐκ δὲ τῆς γενικῆς ἀρχῆς τῆς μαιευτικῆς δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ποῖος ἦτο ὁ προτιμώμενος τύπος καὶ τὰ συνήθη ἀντικείμενα τῶν λογικῶν ζητήσεων τοῦ ἡμετέρου φιλοσόφου. Ἡ μαιευτικὴ μέθοδος ἐπιφέρει τὴν ἀνάγκην τοῦ διαλόγου καὶ τῶν ἐρωτήσεων, δι' ὧν ὁ διδάσκαλος βοηθεῖ τὸν διδασκόμενον εἰς τὴν γέννησιν τῶν ιδεῶν, καὶ ἡ λογικὴ γίνεται οὕτω διαλεκτικὴ (Κρίτ. 390

Πολιτ. ζ').) . Και επειδή διελέγето πανταχού, πάντοτε και προς πάντας, εκ πάσης ψυχής και εκ παντός πράγματος και εξ αυτών των ταπεινότερων ενόμιζεν ότι ηδύνατο να εκλάμψη ως εξ υποκεκρυμμένου σπινθήρος το φως της αληθείας.

ΣΤ'.

Ιδιαίτερα μέσα της μαιευτικής. – Διαίρεσις και εξαγωγή
(déduction). – Επαγωγή.

Η διαίρεσις περιλαμβάνει πάντα τα αναλυτικά μέσα δι' των ανακαλύπτομεν την ενότητα εν τη πολλότητι, διότι, δυνάμεθα από της ενότητος του γένους, να κατέλθωμεν εις την πολλότητα των ειδών, όπερ είνε η κυρίως λεγομένη διαίρεσις, ή από της ενότητος αρχής τινος να κατέλθωμεν εις την πολλότητα των συνεπειών αυτής, όπερ είναι η εξαλεγομένη διαίρεσις, ή από της ενότητος αρχής τινος να κατέλθωμεν εις την πολλότητα των συνεπειών αυτής, όπερ είναι η εξαγωγή, και ο Σωκράτης εγνώρισε και μετεχειρίσθη μεθοδικώς αμφοτέρα τα μέσα ταύτα. Ο Ξενοφών πολλαχού των Απομνημονευμάτων παρέχει παραδείγματα της πρώτης εργασίας, ην ονομάζει το διαλέγειν κατά γένη , ένθα ο Σωκράτης διαιρεί τα γένη εις τα είδη αυτών μετά θαυμαστής ακριβείας, και ούτω φθάνει εις το ίδιον εκάστου πράγματος, ήτοι εις την ιδίαν και ειδικήν διαφοράν, εις την ουσιώδη ιδιότητα, εξ ης και μόνης δύναται να προκύψη ο ακριβής ορισμός· απaráλλακτος δε

εἶνε και ο παρά Πλάτωνι Σωκράτης (*Φαιδρ.* 91). Ωσαύτως την ἐκ τινος αρχῆς ακριβή εξαγωγήν των συνεπειών αὐτῆς πανταχοῦ φαίνεται μεταχειριζόμενος ο Σωκράτης, και ενίστε εν εἶδει τελείου σωρεῖτου. Αλλ' η διαίρεσις και η εξαγωγή βεβαιούσι μόνον την λογικήν δυνατότητα των ὄντων και εννοιών, ουχί δε και την αντικειμενικήν αὐτῶν πραγματικότητα. Προς τούτο απαιτεῖται ἄλλη ανωτέρα εργασία, και εις ταύτην επλησίασεν ο Σωκράτης· διά της επαγωγῆς, ην αποδίδουσιν αὐτῷ εκ συμφώνου ο Ξενοφών, ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης. Και τωόντι ὅτε ο Σωκράτης ανεσκεύαζε τας γνώμας των αντιπάλων του, μετεχειρίζετο την διά της εξαγωγῆς των συνεπειών ἀνάλυσιν, αποδεικνύων οὕτω το ἄτοπον της αρχῆς εξ ης ἀτέρρεον, αλλ' ὅτε αὐτός εξέφραζε γνώμην τινά, και ἄλλος την αντέτεινεν, υπεχρεούτο, προς δικαιολόγησιν της κρίσεώς του, να την επαναγάγη εἰς τινα γενικήν και ομολογουμένην ἀλήθειαν, ἐπὶ την υπόθεσιν επανήγε, και πραγματικῶς η γενική αὕτη ἀλήθεια προ της επαληθεύσεως ἦτο υπόθεσις, και η επαλήθευσις αὕτη ἐγένετο διά της παραθέσεως πολλῶν μερικῶν παραδειγμάτων, εν οἷς ἐζητει τον εν πάσι κοινόν χαρακτήρα ανερχόμενος οὕτω ἀπό των ἐπὶ μέρους εις το καθόλου, και η εργασία αὕτη ουδέν ἕτερον εἶναι ἢ αὕτη η επαγωγή. Το δε εξαγόμενον της επαγωγῆς θέλει εἶναι γενική τις αρχή και το ἕτερον και κυριώτερον στοιχείον του ορισμοῦ. Οὕτω δε των λόγων επαναγομένων καθίστα εναργή την ἀλήθειαν και εις αὐτούς

τους αντιλέγοντας, εάν ουχί διά της πλήρους και τελείας επαγωγής ης τους νόμους ακριβώς εξέθηκεν ακολούθως ο Αριστοτέλης, αλλά δι' επακτικών λόγων , τουτέστι διά παραδειγμάτων, διά της αναλογίας, ενίοτε δε και διά της πλήρους αριθμήσεως των καθ' έκαστα, αφ' ών γίνεται ασφαλώς η επί τα καθόλου έφοδος κατ' Αριστοτέλην (Αναλ. προτ. Β.' ιε') . Ούτω λοιπόν διά της διαιρέσεως και εξαγωγής, αφ' ενός, και διά της επαγωγής και γενικεύσεως, αφ' ετέρου, συμπληρούται η μαιευτική μέθοδος, καθ' όσον διά μεν του πρώτου μέσου αναπτύσσεται το εν τω πνεύματι συνεπτυγμένον, ό εστι γεννώνται αι μερικαί ιδέαι εκ των γενικών,³ διά δε του δευτέρου ανερχόμεθα εις τα γένη, εξ ών πάλιν γεννώνται αι μερικαί ιδέαι, και άτινα κατ' Αριστοτέλην είναι δύναμεις τις εγκυμονούσα την ενέργειαν και την πραγματικότητα. Πασών δε των αναλύσεων και συνθέσεων τούτων το εξαγόμενον ήτο, ως είπομεν, ο ορισμός, δι' ού θέλει φανή επί μάλλον και μάλλον η μεταφυσική τάσις της λογικής του Σωκράτους θεωρίας.

Ζ'.

Ιδιαίτερα μέσα της μαιευτικής (Συνέχεια). —

Ο ορισμός.

Ο Αριστοτέλης εν τω α' των Μεταφυσικών λέγει, ότι ο Σωκράτης πρώτος επέστησε την διάνοιαν περί ορισμών ,

³ Επιτραπήτω ημίν να παρατηρήσωμεν ότι η εργασία αύτη απαιτεί πρώτον τινά έννοιαν έμφυτον και γενικωτάτην, γένος ανώτατον περιλαμβάνον τα άλλα πάντα, καθώς η επαγωγή προϋποθέτει εν ημίν την έννοιαν της τάξεως.

ὅτι προ αὐτοῦ ὁ Δημόκριτος ὠρίσατό πως , καὶ προ τούτου οἱ Πυθαγόρειοι περὶ τίνων ὀλίγων, ὧν τοὺς λόγους εἰς τοὺς ὁρισμοὺς ἀνήπτον (ιδ'. δ' αὐτόθι) , καὶ παρατηρεῖ ὅτι λίαν ἀπλῶς ἐπραγματεύθησαν· ἠρίζοντό τε γὰρ ἐπιπολαίως, καὶ ὦ πρῶτω ὑπάρξειεν ὁ λεχθεὶς ὅρος, τούτ' εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος ἐνόμιζον . Ἀλλ' ὁ Σωκράτης ἐὺ λ ὁ γ ὡ ς ἐξήτει το τι ἐστι· σ υ λ λ ο γ ῖ ζ ε σ θ α ι γὰρ ἐξήτει, ἀρχὴ δὲ τῶν συλλογισμῶν το τι ἐστι . Το ζήτημα ὅμως εἶναι εἰάν οἱ ὁρισμοὶ τοῦ Σωκράτους ἦσαν μόνον λογικὴ τις ἐργασία ἄνευ μεταφυσικοῦ τινος σκοποῦ. Τὴν σήμερον ἡ λογικὴ καὶ ἡ ὀντολογία εἶναι συνήθως δύο διακεκριμέναι ἐπιστήμαι, ἀλλ' ἡ διάκρισις αὕτη ὑπάρχει ἄρα καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Σωκράτους; Περί τούτου ἀπαντᾷ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης διὰ τῆς συνεχείας τοῦ τελευταίου χωρίου ὅπερ κακῶς ἠρμήνευσαν καὶ ὁ Ρώχτερ καὶ ὁ Ἐγελος καὶ ὁ Βράνδης. Διαλεκτικὴ γὰρ ἰσχὺς , προσθέτει ὁ Ἀριστοτέλης, οὕτω τότε ἦν, ὥστε δύνασθαι καὶ χωρὶς τοῦ τι ἐστι ταναντία ἐπισκοπεῖν, καὶ τῶν ἐναντίων εἰ ἡ αὕτη ἐπιστήμη . Ἡ ἐπιστήμη αὕτη, τῶν ἐναντίων ἡ αὕτη , εἶναι ἡ καθαρὰ λογικὴ, ἐπιστήμη ὅλως ἐξωτερικὴ καὶ τυπικὴ, ἥτις κατ' Ἀριστοτέλην πρέπει νὰ περιορίζηται εἰς τὴν μελέτην τῶν γενικῶν τύπων καὶ τῶν ἀφηρημένων ἐναντιοτήτων, ἀφίνουσα εἰς μόνην τὴν μεταφυσικὴν τὴν μελέτην τῆς ἐνδομύχου καὶ πραγματικῆς οὐσίας. Ἀλλὰ τοιαύτη δὲν ἦτο ἡ διαλεκτικὴ τοῦ Σωκράτους. Βραδύτερον, καὶ ἰδίως μετὰ τὸν Πλάτωνα, αἱ γενικαί

έννοιαι εθεωρήθησαν ως τύποι κοινοί εις όλην τινά τάξιν αντικειμένων (κοινός λόγος), και των τύπων τούτων δυνάμεθα να συλλάβωμεν ταναντία ως λ. χ. την ενότητα και την πολλότητα, την ταυτότητα και την διαφοράν, το δίκαιον και το άδικον, η δε ουσία είναι κατ' Αριστοτέλην το καθ' έκαστον (η γαρ ουσία των όντων εν τω καθ' έκαστον) ήτοι η ατομική υπόστασις· τούτων δ' ούκ εστιν ορισμός, αλλά μετά νοήσεως ή αισθήσεως γνωρίζονται. Όμως παρά Σωκράτει και παρά Πλάτωνι, ως παρ' Εγέλω, η λογική και η οντολογία είναι έν, και η σύνθεσις αυτών είναι η διαλεκτική . Όστε γινώσκομεν ήδη, ότι τα προηγούμενα του σωκρατικού ορισμού ήσαν ανίσχυροί τινες προσπάθειαι των Ιώνων και των πυθαγορείων, ότι ο Σωκράτης πρώτος εγνώρισε την τέχνην του ορίζειν, ότι εις τούτο, έλαβεν αφορμήν εκ των ηθικών ερευνών του, ότι φύσις του ορισμού αυτού ήτο ο καθολικός προσδιορισμός της ουσίας, σκοπός δε, η οντολογική γνώσις, και ότι εις ταύτην προέβαινε διά της συνενώσεως της λογικής και της οντολογίας ήτοι διά της διαλεκτικής. Τα αυτά δε επιβεβαιούσιν ο τε Ξενοφών (Απομν. Δ'. ζ'.) και ο Πλάτων (Φαίδρ. και αλλαχού).

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.